

quem pro animae nostrae remedium delegavemus, A et quid superest heredis nostri propinquioris adsumant; et se evenerit ei necessitas quod in parte sua acciperit alienare alibi, non habiat pontefecium hoc faciendi, nisi ad illo rectore qui de ipso monastirio in suprascripto loco custos esse vederetur, ut inibi ad ipsa sancta congregacione in augmentis socedat. Et se alequa strumenta carasve contra presentem deliberacionem, quam spontania voluntate pro animae nostrae remedium fieri rogavemus, venire temtaverent aut ostensas fuerint, nec eas feci nisi in suprascripto vero Charichardo, nec fieri rogavi; et se inventa fuerint, nullo modo obtiniant vicorem: sed ubi et ubi ostensas apparuerint, vacuas et inanis permaniant. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si ego ipsa aut alequi de heredibus vel pro heredibus meis, vel quisebat oposefa persona contra presentem deliberacionem venire conaverit, iram sancti Trinetatis incurrat, et a lemenebus sanctorum aeccliarum excommunicari, et insuper inferat socio fisco auri liberas viginti, argenti pondo quinquaginta, et nec sic valiat veudicare quod repetit. Et se alequi de heredibus nostris ad diae presente deliberacione nostra, quod divina pieas nos facire conmouit, infrangere voluerit, res quas de hereditatis nostrarum ad ipsum pervenire potuerant, amittat, et

B ad predictum sanctum monastirium perveniant, et ibidem semper proficiat in augmentis, et bec deliberacio omne tempore firma et inviolata permaneat.

Signum illustris Deo devote Chrotbilde, qui hanc deliberacionem pro animae nostrae remedium fieri rogavemus, manu propria firmavemus.

In Christi nomine Agibertus, ac si peccator episcopus, subscripti. Signum vir inluster Ermenrigo. Vaningo subscripti. Guislemarus rogetus subscripti. Ghisloberthus subscripti. Gadroaldus peccator subscripti.... Dehardus rogitus subscripti. Signum Betteleno. Ansobertus subscripti. Signum Childebrando. Bertinus rogitus subscripti. Signum Claramino.... rdoberchitus rogetus subscripti. Signum Gaelerammo. Mummolenus rogetus a suprascriptis subscripti. Ragniennus subscripti. Chrodecarius abba subscripti. Signum Guntrigo. Signum Aursino. Signum Chro-dohardo. Signum Echarigo. Signum Ercheorigo. Signum Mauroleno. Ursinianus subscripti.

[Datum] Morlacis vico pub. quod fecit missis Mar-sius dies decim. ann. xvij regn. domini nostri Chlotachariae gloriissimi regis.

Frigoberlus rogante et presente Chrotbilde scrip-ti et subscripti.

APPENDIX SECUNDA.

CHARTA MEROVINGICA,

Quam primus edidit anno 1846 dominus CLOUET, Virdunensis presbyter.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

EXEMPLARIA.

Sub die iii Kal. Jan., anno xii gloriosi domini nostri Dagoberti regis, Ego Adalgysius, qui et Grimo, licet peccator...^a. Idecirco ego peccator Grimo, pro anima mea remedium et tantorum abluenda contagia peccatorum, inspirante Domino, devotione promptissima, per hujus deliberationis seriem, testamentum viro venerabili Erehenulfo diacono scribendum commisi.

Confero monasterii, sive xenodochii vel pauperibus b Longagionis, villam ubi ipse moram.... cum omnibus ad se pertinentibus, cum manciis, ædificiis, cum terris, campis, pratis, silvis, et omni jure suo.

Monasterio superiori nominavi sanctæ domæ Agathæ.... villa que vocatur Nogaria^c, cum omni jure suo, omnibusque ad se pertinentibus, cum integra soliditate.

Monasterio Longagionensi et clericis, seu pauperibus.... possidenda, promptissima animæ devotione, transfundis domus d inexquisitas tam in e We-brense, quam in Ardennense, seu Treverense, cum omni integritate monasterium.... Longagionense pos-sideat et defendat.

a Le texte contient ici plusieurs phrases que la vérité a rendues presque illisibles. Elles forment une espèce de préambule, où Adalgis s'avoue humblement coupable de beaucoup de péchés, dont il espère obtenir rémission en consacrant ses biens à de bonnes œuvres.

b Il ne peut être douteux que Longagio ne signifie Longuyon.

c Nogaria. Noers, hameau à un kilomètre de Longuyon.

d Le mot inexquisitus signifiait alors *acquisitus per emptionem*. Ainsi cette phrase veut dire : Je donne aussi les maisons que j'ai achetées dans la Woëvre, le pays d'Ardenne et celui de Trèves.

e Webrense. La Woëvre, qui comprenait à cette

C Porcionem meam de Madiaci, quod mihi legibus debetur, cum integra soliditate, cum manciis, ædificiis, vineis, campis, pratis, silvis et prato secto (i. e., sito) super i Caro et Hogregia.... sanctæ domæ Agathæ, seu congregatio Longagionensi in suo jure retineat.

Porcionem meam quam in villa e Belulsiaga habere videor dulcissimis nepotibus meis filiis Adoni habere volo. b Tamaltio porciones duas, cum manciis, domos, vel omni adjacentias suas monasterio Longagionensi habere debeat. Tertiam vero porcionem, basilica domini Petri ibidem (Tamaltio) constructa, cum molendino ibidem situm, cum servicibus et servicariis, vel quod jam ad præsens possidetur, ad integrum. Similiter porcionem meam in villa i Fidinis, cum manciis, ædificiis, vel omni jure suo, basilica domini Petri Tamaltio sita, in suo jure valeat possidere.

Villa vero mea i Marciaco, quantum porcio mea continet, vel legibus obvenire debet, cum domibus inexquisitis, cum manciis, ædificiis, campis, pratis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, cum omni superiectibili, vel appenditiis et redditibus suis, vel époque tout le pays entre la Meuse, la Moselle et la Chiers.

^f Caro. La Chiers.

^g Villa Belulsiaga. C'est sans doute Beuveville, village assez considérable, à sept kilomètres de Lou-guyon.

^h Tamaltio. Ce peut être le village d'Aumetz, près de l'endroit où la Crune prend sa source, dans l'arrondissement de Briey (Moselle).

ⁱ Filières?

^j Marciacum est certainement Mercy; mais on ne peut dire si c'est Mercy-le-Haut ou Mercy-le-Bas. Ces deux villages sont de l'arrondissement de Briey. Il y a un autre Mercy-le-Haut dans l'arrondissement de Metz.

quidquid in die mortis meæ in ipsa villa inventum fuerit, sacro-sanctæ ecclesie Virdunense in suo Jure et dominationi recipiet, ab ipsa ecclesia perpetualiter in Dei nomine possidendum.

Similiter quid Callido possidere videor, basilica domini Petri Tamaltio in suo jure retineat.

Casa in Treviris, quam a matriculis comparavi, ad ipsos a matriculos revertatur.

Omnimodis volo, quantumcumque per tabulas vel per epistolæ, seu quolibet titulo ingenuos dimisi... per epistolæ meas ad loca sancta, vel merentibus personis contulii aut donavi, firma stabilitate permaneat.

Villam verò meam ^b Unichi Monbiaga, sitam in territorio Virdunensi, cum aedificiis, cum campis, pratis, pascuis, silvis, cum integra soliditate, omnibusque ad se pertinentibus, cum dominibus inexquisitis, vel quidquid tempore mortis meæ in ipsa villa inventum fuerit, sacro-sanctæ ecclesie Virdunensi, quæ me strenue de suis stipendiis enutrivit in suo jure et dominatione retineat ^c. Molendinos meos in (quatuor) sitos super ^d Crunam fluvialium, quos ad præsens Erp..... molinarius tenet, vel qui tunc tempore molinarius fuerit, cum familia, in mea elemosyna consistant; et pauperes illos quos in villa Marcacoo institui nutriata ^e guberniat.

Testamentum meum firmum et stabile haberi placuit, ut omnem facultatem meam, secundum quod præsens pagina loquitur, item villas, terras, pratis, silvis, mancipiis, aedificiis, aurum, argentum, specieis, utensiliis... et immobilia, tam in Quabrensi (Wabrensi), quam in Ardenensi, seu Treverensi, quidquid post discessum meum inventum fuerit, ad integrum monasterium sanctæ domini Agathæ Longagionensi in suam recipiat potestate... (cum)... vaccariis, vervecibus, vetricariis, porcos, porcariis, ubiquecumque habeo, et hoc aliubi non est delegatum, sancto monasterio seu congregatio Longagionensi, quos mihi hæredes constitui, in tuo jure et dominione transfundeo.

Villa vero ^f Adautinna, quantum portio mea continet, cum mancipiis, aedificiis, campis, pratis, silvis, aquis, aquarumve recursibus, cum dominibus inexquisitis, vel omni jure suo... ad se pertinentibus, cum integra soliditate, basilica sancti domini Petri et domini Vitoni, oppidi Virdunensis, ubi leprosi resident, perpetuo jure percipiat possidendum, et ad ipsius actoribus perennauerit....

Vineas quantascumque super Mosellam habeo, de quibuslibet a trato conqueritas, monasterio sanctæ Agathæ Longagionensi ut habeat, omnimodis volo.

Tu abba, qui tunc temporis fueris, pauperes XVI, quos in exsenodochio posui ad pascendum et sovendum, ut eos, sicut ego præsens almonia et vesti-

a Matriculi, ou, pour parler latin, *matricularii*. Ce sont les administrateurs de la matricule de l'église. On les a nommés en français *matriculiers*, et, par corruption, *marguilliers* et *marliers*. Quelquefois les anciens titres appellent aussi *matricularii* les personnes inscrites sur la matricule de l'église pour en recevoir la prébende ou l'aumône.

b Ugny et Montigny-sur-Chiers. Ce passage montre que le territoire de l'ancien *pagus Virdunensis* devait comprendre Longuyon, et s'étendre encore plus au nord, puisque Ugny et Montigny-sur-Chiers lui appartenaien.

c Il résulte de ce passage que Adalgise était prébendé de la cathédrale de Verdun. C'est ce que nous appelons maintenant chanoine.

d La Crune, petite rivière qui prend sa source au village du même nom, dans l'arrondissement de Briey (Moselle), pénètre dans le département de la Meuse, et rentre dans celui de la Moselle, pour se jeter dans la Chiers à Longuyon.

e Le mot *gubernat* (il faudrait *gouverner*) se rapporte à *sacro-sanctæ ecclesie Virdunensis*. Cette clause

A mentum vel reliqua dilectiones gubernavi, ita tu et successores tui faciant; et, cum Deo... aliquis discesserit, alias in loco ponatur, ut ipse numerus semper fiat adimpletus: et ipse quos ego de ipsa præbenda pavi, dum advient de ipso collario consuetudinario... dominæ... Longagionens.

Ut quandiu Bauto, presbyter Treverensis, vixerit, o modios tritici, porcos x, formas casei xc, dare studes.

Vos vero, parentes mei et propinquai..... quod vos per præsentem paginam delegavi.

Locum vero cognominante domo et castrum ^g Teulegium, sectum (satum) in ^h Vogaso, ubi, pro Dei reverentia, loca sanctorum ædifici..., potentes vos dixeris... clericis qui ibidecum deservire videntur, cum omni integritate sua, sicut a me præsenti tempore possidetur, cum campis, pratis, silvis et mancipiis, cum omni jure suo, cum appendicis, villares, seu redibus, cum dominibus inexquisitis, vel quidquid mortis temporis meæ in ipsa loca inventum fuerit, omnia et ex omnibus... in ipsa ecclesia Virdunensi feci continent, in suo jure ac dominatione retineat, ab ipsius ecclesiæ actores, in Dei nomine, possidendum.

Quarta vero portio de villa ⁱ Fatiliago, cum integræ..., ipsa quarta portio, cum mancipiis, aedificiis, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis, aquarumve recursibus, omnibusque ad se pertinentibus, leprosi Metenses in eorum recipient potestatem.

Alia vero quarta portio nepoti meo Bobone ducta vendere coeparam, et ex hoc mihi adhuc sexcentos rededit solidos; et ipsos solidos matricolas domini ^j Martini Turonis, ubi in corpore requiescit, delegaveram. Sicut habet humana fragilitas, antea de hoc sæculo discessero, ipsosque ex solis actore, basilice domini Martini Turonis recipiat, aut certe de ipsa villa, hoc est quarta portio, omnia et ex omnibus in eorum recipient potestatem.

C Villam in Tongrime territorio ^k sta, nomine ^l Hesdimalachia, portionem meam, quam mihi legibus obvenit, cum integra soliditate, sicut a me præsenti tempore possidetur, ^l leprosi Trajectenses ad suam recipient potestatem.

Villa vero mea Chambo, super Orto fluvio, quantum portio mea continet, ad integrum omnia et ex omnibus matriculi ^m Choinse ecclesiæ in integræ possidente.

Testamentum præsens eloquitur in eo modo: quidquid insertum est, omnimodis adiunpletur.

Vineas ad Lesuram, quas de basilica sancti domini Maximini Treverensis sub usufructuário possedi, nec nou et domini lorgii (Georgii) in Amanio constructa, ubi amita mea requiescit, exinde similiter sub usu vineas possedi; post transitum vero meum ad basilicas ipsas revertantur.

D charge l'église de Verdun de l'entretien et de la direction de l'hospice de pauvres fondé à Mercy par Adalgise.

f Audun-le-Roman, ou Audun-le-Tiche. Le premier appartint, jusqu'en 1790, au chapitre de Verdun. C'est aujourd'hui un chef-lieu de canton de l'arrondissement de Briey (Moselle).

g Teulegium. Tholey, abbaye de bénédictins.

h Vogaso, pour *Vosago*. La chaîne des Vosges s'étend jusque vers Coblenz, au confluent de la Moselle et du Rhin.

i Il y a Failli dans l'arrondissement de Metz. Il y a aussi Failli dans l'arrondissement de Briey, canton de Longuyon. Le legs que contient cet article est fait à la léproserie de Metz.

j Saint Martin de Tours.

k Ilémaële, près de Liège, in territorio Tongrensi,

comme porte le texte. Alors Liège n'était encore qu'un village.

l Léproserie de Mastricht.

m Choinse paraît être Quincy, près Montmédy (Meuse); et *Ortus fluvialis* l'Orthe ou Ohrn.

Portionem meam in ^a Bastoneco, hoc medietatem, ad basilicam domini Martinini Treveris, ubi in corpore requiescit, et vaecaria duos, cum gregibus, in ipso Bastoneco commanentes, cuius familia et pecuniae eorum dare decernor.

Villa ^b Hogregia, quoniam germana mea Ermegundi, quondam dyacona, pro anima sua remedium ecclesiae Virdunensi dedit, et ego ipse sub usufructu per precatoria possedi, cum integra soliditate, omnibusque ad se pertinentibus, cum idem quod ibidem augmentare vel laborare potero, omnia et ex omnibus, post decessum meum, ad saepè dicta ecclesia Virdunensis revertat.

Si quis literas, aut caraxaturæ adjectionis, in hanc deliberationem meam inventi fuerint, ego feci fieri, quæ præsens volui, dum saepius deliberatione mea recurro, vel ad meam dirigo voluntatem.

Si quis contra hanc voluntatem meam et deliberationem venire attemptaverit, vel contrarium extiterit, tam de parentes, seu quilibet apposita persona, Deum habeat contrarium, et inferat lisci juribus aurum libras x, argenti pondera L. Nihilominus deliberatio mea firma stabilitate permaneat. Quam vero deliberationem meam manu propria sublberscripsi, et venerabilium virorum, seu magnificorum scribendum rogaui.

Vobis supplico, conjuro, principes et potestates, per Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, ut praesentem voluntatem et deliberationem meam, a quacumquilibet persona non permittatis convelli, aut infringere.... mutare.

Actum Virdunum, in Dei nomine.

Et adhuc mihi convenit scribendum si, pro eo

^a Bastoneco, ou Bastonego, Bastogne, en allemand Bastnach, aujourd'hui petite ville du duché de Luxembourg, située au milieu des Ardennes.

^b Hogregia. Ce mot, qui est ici un nom de terre, semble être pris plus haut pour le nom d'un ruisseau affluent de la Chiers : *in prato secto (sito) super Caro et Hogregia*, dit un des passages précédents.

A quod ab episcopo Treverensi ipsa loca sancta, in praedicto loco Doma aut Toleio, me petente, titulata sunt, in.... farsitan exinde aliquo censo ex superscripta ecclesia Virdunensi requirere deliberat, aliud, nisi tantum ad baptismandum chrisma ab episcopo Treverensi un..... re ; et exsenium [xenium], hoc est xxxi in auro, pro ipsa clarisma ad ipsam ecclesiam Treverensem, annis singulis dissolvat. In reliqua vero, nullus exinde ausus..., nisi ubi deputatum est sanctarum ecclesiarum Virdunensi. Et reliqua intentione facta, episcopus Treverensis, aut actoris sui contra ecclesiam Virdunensem, de ipsa loca superiorius... aut contrarii extiterint, quantumcumque ad Treverensem ecclesiam, vel titulum deputavi, Virdunensis ecclesiam a hoc in sus recipiat potestate, vel dom..... Nihilominus jam dicta loca Doma, vel Taulegius, cum omni integritate vel soliditatem, ecclesia Virdunensis ut superiorius dictum est, Christo propitio, valeat possidere.

B Crimo, peccator, hoc testamentum meum, quem sponte.... devotione condedi, reliqui et subscripti.

In xpi nomine, Paulus, gratia Dei episcopus, rotatus et sup., hoc testamentum

Ego e Gislaudus, archidiaconus, rogante Grimone diacono, hoc testamentum

Hadericus, presbyter, qui et Bestilo, rogante Grimone diacono, hoc testamentum

Ego Mercoaldus, diaconus, rogante Grimone diacono, hoc testamentum

Magnaudus. Ansemundus.

Ego Erenulfus, diaconus, rogante Grimone diacono, hoc testamentum

Scripti et subscripti.

Si Hogregia ne désigne pas quelque ruisseau peu connu, c'est peut-être Etraye, près Damvillers (Meuse), ou Ozerailles, non loin de Conflans (Moselle). Etraye appartient au chapitre de Verdun jusqu'en 1790.

C Cet archidiacre Gislaud fut le successeur de saint Paul dans l'évêché de Verdun.

DIPLOMATA ECCLESIASTICA

SELECTA

REGUM LANGOBARDORUM

VEL

SUB EORUM DITIONE CONFECTA.

(Ex Muratori Antiquitatibus mediis ævi.)

I.

Felix ^a Lucensis episcopus monasterio sancti Frigidani confirmat quæ a Faulone donata fuerant, ac futuras oblationes eidem concedit (anno Christi 685).

Et ideo nos Felix gratia Dei episcopus, una cum presbiteri, vel diacones, seo clero, abitoris civitatis istius nostre Lucensis, qui subter subscripturi

^a Hanc Felicis episcopi chartam confirmatam videtas a Cuniberto Langobardorum rege anno nono ejus regni, in appendice ad tomum primum Annal. Benedicti. Mabillonii, pag. 707. Chronologicae notæ hujus chartæ, nempe annus 13 Bertharidi, et 5 Cuniberti regum, cum inductione 13 decurrente Janua-

D sunt, unde promittimus tibi Balbino abbas, vel monachorum tuorum, ut Urmiter inibi in monasterio sancti Friediani resedire debeatis, et ut superiorius legitur, pro anima vel generationem jam dicti Fanloni orare diceatis tam vos, vel qui post vos fuerent, qui digne peragere valeant in eodem sancto loco sanctorum Dei. Et nunquam vos eadem pecuniam,

rio mense, si recte se habent, concordes minime sunt cum calculis Pagii, qui anno 671 Bertharidum Langobardis dominari coepisse scribit : anno vero 679 Cunibertum a Bertharido patre regni consortem renuntiatum contendit. Si anno 685 quem indicat indicio 13 annus Bertharidi decimus tertius